Святлана СІТНІК

Цэласнасць быцця

Некаторыя матэрыялы ў пачатку гэтага нумара, а таксама далей, у блоку «Крытыка», змешчаны з нагоды 30-годдзя са дня смерці Уладзіміра Караткевіча. Артыкул, што пачынаецца на гэтай старонцы, можна было б назваць «Одай смерці», але гэта практыкум жыцця. Мы можам смела працягваць свой шлях на зямлі, памятаючы пра апошнюю кропку і... дзякуючы ёй.

— Ці ты ў курсе, што твая дачка вырашыла стаць рок-зоркай? Мы ўжо запісаліся на вакал і гітару, а ўчора я нават напісала песню, з якой Аляксандра зможа выступаць на розных мерапрыемствах, прысвечаных праблемам наркаманіі. Вельмі ўдалы, дарэчы, прадзюсарскі ход…

Муж кідае на мяне падазроны позірк, здаецца, яму наша ідэя не вельмі падабаецца.

— Пра што гэта песня?

— Ну, яна пра боль, пра адзіноту, пра цяжкую барацьбу за кожны дзень жыцця і ўвогуле пра наступствы прыняцця наркатычных сродкаў, пра…

— Мая дачка не будзе спяваць песню пра наркамана!

— Але ж ты нават яе не чуў...

— Я больш не хачу ні гаварыць, ні чуць пра гэта! — муж настолькі суровы і катэгарычны, што я вымушана ківаць у знак згоды: будзь па-твойму.

ЦЭЛЬНАСЦЬ

— Вядома, ён мае рацыю, — падтрымлівае мяне сяброўка. — Гэта ты можаш глядзець на гэтую тэму збоку, а для Валодзі яна — цяжкая праца. Яму прасцей зачыніцца, адвярнуцца ад праблемы, быццам яе не існуе. Так многія робяць.

— Ведаеш, у сувязі з гэтай бядовай песняй у мяне сёння было азарэнне, — працягваю я наш дыялог, — свет, маўляў, жадае быць убачаным цалкам. Мы падзялілі яго на дзве часткі, у адну беражліва сабралі ўсё тое, што прынята называць добрым, светлым, прыемным, карысным, правільным. А ў другую звалілі ўсё супрацьлеглае ды імкнёмся ў гэты цёмны бок не глядзець і не мець з ім ніякай справы.Увогуле, я думала, да чаго імкнецца свет.

— І навошта табе гэта? — пытае Наташа.

— А дзеля асабістай выгады. Наташ, калі я зразумею, да чаго імкнецца свет, і буду рухацца ў адным кірунку з ім, я змагу зрабіць значна больш правільных рэчаў і пазбегну шмат якіх памылак.

— Ну, і да чаго, па-твойму, ён імкнецца?

— Да цэласнасці. Да паўнаты. Хаця пакуль я не гатова сцвярджаць гэта. Але я гатова падтрымаць яго, свет, у гэтым імкнен-

ні — я паспрабую як след разгледзець тыя яго часткі, на якія звычайна заплюшчваюць вочы, — штосьці за імі схавана.

— Назірай! Потым распавядзеш!

ВОПЫТ

Наташу вельмі цікавіць «сусветная» тэма. Яна здаўна захапляецца духоўнымі практыкамі, наведвае самыя модныя псіхалагічныя семінары. Але гэта цяпер. А спачатку быў пошук. Не, не сябе, як гэта прынята ў духоўных шуканнях. Яна шукала методыкі, спосабы, сакрэты лячэння. Тую чароўную гаючую сілу, якая дапаможа ёй падняцца з інваліднай каляскі і пакінуць яе разам з усім пражытым за амаль дваццаць гадоў болем. Пакінуць далёка — у тым мінулым, дзе яна не змагла ўчапіцца за край акна, калі падала ўніз.

Але гэта не проста, і яна гэта ведае. Аднойчы Наташа патэлефанавала мне:

— Я часам думала і вось што надумала. Мая траўма — гэта мой вопыт. Мне здаецца, што я сама захацела прайсці праз усё гэта. Напэўна, калі збіралася ў гэты свет…

І вось цяпер думаю: няўжо для таго, каб падняцца так высока, трэба было зваліцца так нізка?

ПРЫЗНАЧЭННЕ

Мой вопыт не быў настолькі значным, але варты таго, каб пра яго распавесці. Гадоў шэсць таму мяне не было. Існавала нейкае маё падабенства, а я, дакладней — мая сутнасць, згубілася. Напэўна, калі губляеш сваю сутнаць і сыходзіш со свайго шляху, то пакідаеш сваё, асабістае месца ў гэтым свеце пустым. А потым прырода прыбірае за табой тое, што ад цябе засталося. Тады гэта была мая, няхай і разумная, адчувальная, «тушка». Я прадчувала і адчувала, што хутка нешта здарыцца — праз паўгода ці нават некалькі месяцаў. І я была гатова…

Не ведаю, чаму менавіта ў гэты дзень, навошта ў гэты час і каму гэта было патрэбна — мне ці Богу, але я, стомлена прысеўшы на ложак, пачула ціхі голас свайго ўнутранага «Я». Хоць, калі б у яго была магчымасць, ён галасіў бы з усіх сіл: «Прачніся! Гэта не ты! Ты — іншая!» Дзіўна і складана разумець, што ты прызначаны рабіць зусім не тыя рэчы, іначай жыць, быць іншым. Але я была ўважлівай слухачкай.

Хутка я змяніла працу — сышла ў новую сферу дзейнасці. Адпаведна, змянілася асяроддзе, у гардэробе з'явіліся зусім іншыя рэчы. Было цяжка кідаць старое і амаль з нуля пачынаць новае. Але я справілася. І хутка адбыўся цуд. Прыкладна праз два месяцы я выпадкова даведалася, што мне тэрмінова неабходна аперацыя. У анкалагічным дыспансеры. І гэта выпадковасць выратавала мне жыццё.

КАШТОЎНАСЦІ

Анкадыспансэр — гэта месца, дзе ўсе каштоўнасці вытрэсваюцца, нібыта палавікі, пазбаўляючы, ачышчаючы сябе ад лішняга — і паўстаюць чыстымі, свежымі, велічнымі і прыгожымі.

Жарты і смех у нашай палаце не сціхалі, на калідоры стаялі заўсёдныя рух і гул. Я добра памятаю адну жанчыну — мы былі суседкамі, і яна кожны раз перад выхадам з палаты, заправіўшы пад халат скрываўленыя бінты, фарбавала вусны. А яшчэ адна дзяўчына, якая ўжо выпісалася, зазірнула да нас па дарозе ў перавязачную — і ніхто не пазнаў яе, настолькі змянілася знешнасць: новая прычоска, макіяж, кароткая спаднічка… Тут мы ажывалі.

Тут я зразумела каштоўнасць часу. Жанчыне з нашай палаты пасля аперацыі стала горш — тэрмінова спатрэбілася паўторная. Але сэрца шасцідзесяцігадовай жанчыны ўжо на вытрывала б паўтору. Таму яе рэзалі не пад наркозам, а з дапамогай звычайнага мясцовага абязбольвання. Пасля яна сказала са шкадаваннем: «Мне было так балюча, што я ўчапілася ў руку ўрача. А яна ў яго такая вялікая, моцная, мужчынская. Гэтак і праляжала… Так шкада, што мне шэсцьдзесят. Вось было б мне менш, хаця б сорак... Крыўдна, што я магу кахаць, а мяне ўжо не пакахаюць».

Аднойчы мне спатрэбілася адшукаць дзяжурнага ўрача і я пайшла блукаць па паверхах. Прачытаўшы назву верхняга аддзялення, здрыганулася, але ступіла наперад. Калі на нашым паверсе кіпела жыццё, то на гэтым уладарыла іншая гаспадыня. Тут нават лавак не было — хутчэй за ўсё, яны і не патрэбныя. Ціха, глуха, пустэльна, цёмна, жудасна.

Я акуратна прайшла некалькі крокаў, азіраючыся па баках. А потым паклала руку на

паясніцу і адчула павязку, якой была прыкрыта пасляаперацыйная рана, — у чаканні вынікаў аналізу, якія вырашаць мой лёс. Прытрымліваючы павязку, каб не адвалілася, стараючыся не грымець, я паскакала па калідоры. Высокімі вясёлымі скокамі, як калісьці ў дзяцінстве...

ШЛЯХ

Рыбная костка, што захрасла ў горле, — з-за яе мне давялося хадзіць па паверхах у пошуку дапамогі дзяжурнага ўрача. Газета, набытая мужам для маёй забавы ў той дзень, калі вярнулася дадому, — у ёй апынуўся велізарны артыкул пра мой дыягназ, з якога я даведалася, што калі б не гэта своечасовая аперацыя, жыць мне заставалася б усяго некалькі месяцаў. Я добра ўсведамляла, што мяне пакінулі *тут* яшчэ на некаторы час. Але для чаго? Навошта?

Быць можа, дзеля той мэты, што ярка ўспыхнула ў маёй свядомасці ў змрочных ценях таго злашчаснага калідора? Ці дзеля таго шляху, якім я пайшла да яе? У любым выпадку, я не шкадую ні пра адзін свой крок. Дзякуй табе, жыццё, што дало мне яшчэ адзін шанец!

Новы шлях зрабіў круг, а я вярнулася да яго вытоку — у псіхалогію. І адтуль далей, глыбей, пашыраючы яе межы і выходзячы за яе рамкі. Я шмат, вельмі шмат вучылася, і, трэба сказаць, мне пашанцавала з настаўнікамі. Адным з іх была немка Маргарэт Барт — яна навучыла мяне не баяцца.

— Мне здаецца, я павінна знікнуць. Аднойчы ў мяне было ўжо такое прадчуванне, але тады дзякуючы выпадковасці я засталася тут.

— Гэта было цудоўнае выратаванне, так? Каму ты падзякавала тады?

— Жыццю.

— Але ты не падзякавала смерці. І цяпер самы час зрабіць гэта.

ПАДЗЯКА

Гэты ўрок мне вельмі спатрэбіўся. Неяк зазірнула ў маленькую цэркаўку — мела вольны час, і яго трэба было чымсьці заняць. Малады чалавек і служка царквы размаўлялі паміж сабой, і паколькі было бязлюдна і ціха, я зрабілася міжвольнай сведкай іх размовы. Царкоўная бабулька апавядала, якім святым варта дзякаваць за цудоўнае выратаванне падчас аварыі, у якую калісьці трапіў хлопец. Той стаяў згорблены, усхваляваны, і было відаць, што гэта ўсё ж не тая інфармацыя, якую ён шукаў. Быць можа, я тут для таго, каб дапамагчы яму?

Гэта няпроста — бачыць рашэнні праблем людзей, якія плыняю праходзяць воддаль цябе, але аб праблемах маўчаць. Не лезці са сваімі парадамі ў чужую душу — гэта правіла я добра засвоіла, але, здаецца, прыйдзецца яго парушыць.

«Вы лепей падзякуйце за тое выратаванне свайму жыццю! За тое, што ўтрымала вас і не адпусціла. А таксама сваёй смерці — за тое, што саступіла і дала магчымасць пажыць яшчэ».

Хлопец выпрастаўся і расправіў плечы. Прабурчаў «дзякуй» і выйшаў з царквы следам за мной. У яго было шмат пытанняў, а ў мяне — вольнага часу, і я дала яму яшчэ некалькі парад. «Сёння ў вас было шмат адкрыццяў, — сказала я на развітанне. — Будзе нядрэнна, калі ўвечары вы адпачнеце, лепей за ўсё — з добрымі сябрамі». Мы дамовіліся звязацца па тэлефоне праз некалькі тыдняў — мне было цікава, як зменіцца жыццё Андрэя пасля нашай выпадковай (ці кімсьці запланаванай) сустрэчы.

І яно змянілася. Ён кінуў паліць, пачаў хадзіць у «качалку», памірыўся з жонкай, наладзіў адносіны з сынам, стаў больш спакойным і разважлівым. Ад чаго такія метамарфозы?

«Той вечар я правёў у кампаніі сяброў, мы засядзеліся дапазна, — распавядаў Андрэй. — Я быў адзіны цвярозы вадзіцель, узяўся развезці ўсіх па хатах. Мы павольна ехалі па пустой вуліцы, хацелася гаварыць. І тут мая машына раптоўна спынілася. Яна зламалася! Я выйшаў з яе і засмяяўся. Я не мог паверыць — паломка магла адбыцца заўтра на хуткаснай трасе… Увогуле, я ўсё зразумеў — гэта знак. Мне трэба змяніцца самому і змяніць сваё жыццё».

ЛЮБОЎ

Гэтая гісторыя завяршылася добра, але ж ні аварыі, ні паломкі машыны Андрэя наогул магло не быць, калі б не яго зносіны з жыццём: у іх не было любові і павагі — Андрэй часцей думаў аб смерці. І мы размаўлялі:

— Гэта ўсё роўна, што быць з адной жанчынай і пастаянна гаварыць ёй пра другую — аднойчы яна не вытрывае і пакіне цябе, саступіўшы «разлучніцы» месца. Але тваё жыццё вельмі любіла цябе. Аварыя была намёкам, паломка — стала урокам. Сапраўдным урокам жыцця, і я спадзяюся, што ты яго засвоіў.

Смерць нікога не змушае спяшацца да яе і сама не бяжыць насустрач. Яна гаспадыня пэўнага месца, прасторы, свету. Цярпліва чакаючы, часам яна паглядае на гадзіннік, але больш займаецца сваімі справамі. Людзі самі павялічваюць сваю хуткасць і памяншаюць адлегласць да яе, выкарыстоўваючы розныя «сродкі» — экстрэмальныя гульні са смерцю, цяжкія хваробы, алкаголь, наркотыкі — хто на што здатны. Яны імкнуцца да яе хутчэй, але ці да яе асабіста?

Не, канешне, яны спяшаюцца да месца, дзе іх чакаюць (нібыта) любімыя, родныя і блізкія людзі. І рухае імі любоў — глыбокая, неўсвядомленая і не заўсёды зразумелая. Любоў, якая злучае родныя душы, не ведаючы перашкод, не заўважаючы тонкай нітачкі, што падзяляе сусвет на дзве вялікія часткі — жывую і мёртвую. Для такой любові ўсё адно.

Рух такой любові — лепшы сябра руху самазнішчэння, нібыта паралельныя прамыя, яны імкнуцца разам у адным кірунку. Прыняць атруту і зваліцца ў небыццё — гэта амаль тое самае, што сказаць блізкаму і адначасова далёкаму чалавеку: «Калі цябе няма ў гэтым жыцці, то знікну і я, пакуль што, праўда, на час — бо яшчэ не гатовы для вечнасці».

«Няма цябе — і няма мяне», — гэта шэпт душы таго, хто падае, на ляту губляючы сям'ю, сяброў, працу, свой статус і чалавечае аблічча. «Ты згубіў самы каштоўны падарунак — жыццё, і я таксама адмоўлюся ад яго падарункаў: ад шчасця кахання, ад радасці зносін, ад палёту поспеху… Я сумую па табе, і гэта мой выбар — сумаваць так. За мой выбар! Ах ты… за здароўе!» — гэта другая старана медаля, на якім выгранена «Хранічны алкаголік».

За самаразбурэннем з дапамогай алкаголю і наркатычных сродкаў стаіць любоў да памерлых? Часам бывае і так… Дарэчы, і да жывых таксама. Якім чынам?

Няма сакрэту, што ў кожнам з нас жыве тыранчык — у каго маленькі, а ў каго трошкі большы. Пачуццё злосці, агрэсія, імкненне да разбурэння закладзены ў чалавечыя істоты прыродай, і ісці супраць гэтай асаблівасці — сабе даражэй. Але не пра тое. Што рабіць, калі разбуральных пачуццяў вышэй за норму, устаноўленую асяроддзем? І што рабіць з гэтымі «дрэннымі» пачуццямі, якія збіраліся ў душы, нібы ў скарбонцы, на працягу ўсяго жыцця і імкнуцца вонкі? Даць ім волю і паказаць выйсце? Але ж якія вынікі чакаюць такую ідэю? Разбурыць іншых, не важна як: словамі, крыкамі, ударамі?Ператварыць у руіны тое, што будавалася доўгі час і вялікімі сіламі: сям'ю, кар'еру, зносіны?

А быць можа, загасіць няўгодныя пачуцці, «заліць» іх і, як кажуць, «утапіць у віне»? Знайсці для іх адзіную ахвяру — сябе?

Тыран, які не выбірае быць тыранам, робіцца ахвярай. Каб не знішчыць іншых, ён атручвае сябе. Хіба тут няма месца для любові?

СТВАРЭННЕ

У сувязі з гэтай тэмай мне прыгадаўся нядаўна ўбачаны відэаролік, які дэманстраваў правальнае выступленне братоў Самойлавых, стваральнікаў некалі папулярнага гурта «Агата Крысці». Канцэрт, на якім павінны былі выступіць браты, прысвячаўся тэме барацьбы з наркотыкамі. Аўтар роліка з захапленнем распавядаў, як адзін з братоў, Глеб, прыняў перад канцэртам немалую дозу таго, супраць чаго прыехаў агітаваць. Словы аўтара суправаджалі карцінкі, якія пацвярджалі стан спевака.

Нахабная ганарыстасць у голасе журналіста выклікала ў мяне абурэнне. Але хутка я апраўдала яго: напэўна, гэтаму «творцу» невядомы кошт сапраўднага тварэння.

Каб знайсці патрэбнае слова, падслухаць гукі, разгледзець вобраз, схапіць жалезнай хваткай новую ідэю, патрэбны ключы, бо муза трымае свае дзверы на замку: майстры гэта ведаюць. Добра, калі табе пашанцавала мець талент і прызначэнне быць творцам. Тады ключ у тваіх руках. А што рабіць, калі не хапае сілы ісці далей, а запаветныя дзверы цягнуць да сябе магнітам? Шукаць іншыя ключы? Некаторыя так і робяць.

Колькі чарак выпіта, колькі цыгарэт выкурана, колькі плітак шакаладу з'едзена — усё дзеля некалькіх кароценькіх імгненняў: вось

яно самае! І хутка ўсё зноўку: муза дражніць, шлях чакае, і становіцца не важна: чаго і колькі…

Служыць стварэнню, разбураючы сябе, — цяжкі шлях, але некаторыя творцы зрабілі свой выбар на яго карысць. Я паважаю іх выбар і намацваю ў кішэні свой ключ.

ДАР

Камусьці — не баяцца разбураць сябе, а камусьці — баяцца разбурыць навакольны свет. Хаваючы ад асяроддзя пачуццё, якое назвалі агрэсіяй, людзі засланяюцца маскамі дабрыні і нават святасці. І ў страху высвеціць хоць кавалачак свайго «цёмнага» боку, граюць чужыя ролі.

Такая мая добрая знаёмая. Яе прыгожыя карыя вочы пранізваюць наскрозь, і мне цяжка вытрымліваць іх моц. Доўгі час мы не бачыліся, і цяпер яна скардзіцца:

— У мяне дрэнны сон — часта сніцца адзін і той жа кашмар: велізарны чорны шар коціцца знутры мяне ўверх. Я адразу прачынаюся і чытаю малітвы.

Я ўзіраюся ў яе вочы — разгадаць гэты сон прасцей простага:

— А ці былі ў тваім родзе жанчыны, надзеленыя асаблівым дарам, напрыклад, знахаркі ці чараўніцы?

— Так, маці збірала зёлкі і паіла мяне гаючымі настоямі, калі я была маленькай, і я хутка папраўлялася. А бабуля славілася добрай лекаркай не толькі ў сваім сяле!

— Хрысціянскія традыцыі асуджаюць такія заняткі, ці не так?

— Так.

— А ты?

— Мне цяжка пагадзіцца з гэтым, я хаджу ў царкву, — мая суразмоўца пачынае злаваць.

— У жанчын твайго роду ёсць асаблівая сіла, якую яны перадалі і табе. Але ты свята трымаешся «святых» перакананняў і адхіляеш яе як сваю частку. Толькі, на жаль, тое, што адпрэчана намі, знаходзіць сабе месца ў несвядомым і паказваецца ў снах, апрануўшыся ў які-небудзь вобраз, напрыклад, страшэннага шару. Твая сіла, якую ты лічыш цёмнай, жадае быць ўбачанай і прызнанай. Але ты гасіш яе святлом, і яна вымушана даць зваротны ход.

Каб у наступную ноч патрывожыць цябе зноў…

СІЛА

Перажыванне агрэсіі напружвае яго ўладальніка — злое, гарачае, часам яно прыходзіць знарок і выклікае жах: няўжо гэта ўсё ўва мне? Не знайшоўшы выйсця, яно магутнай цёплай хваляй разліваецца па целе і застаецца ў ім. Так многія лічаць, так адчуваюць.

Але калі б людзі былі больш уважлівымі, то разгледзелі б: агрэсія і сіла носяць падобныя вопраткі.

— Я хачу зразумець, адкуль у мяне столькі лютасці: я зрываюся на блізкіх і падначаленых, а потым вінавачу і дакараю сябе, — гаворыць Таццяна, — мы сябруем. — Я не магу з гэтым справіцца!

Мы даследуем перажыванне Таццяны разам і знаходзім яго вытокі ў тым месцы яе роду, дзе яе дзядуля стварыў велізарнае паспяховае прадпрыемства, а потым пасля раскулачвання страціў усё і, не вытрываўшы, застрэліўся.

Калісьці гэта гісторыя ўразіла Таццяну і пасяліла ў душы страх: калі і я ствару вялікае прадпрыемства, са мной можа здарыцца тое ж, што і з дзядулем, — я магу страціць усё. Яна і жадала пашырэння свайго бізнесу, і, баючыся, не дазваляла сабе рухацца ў кірунку поспеху. Унучка мела дар прадпрымальнага дзядулі, велізарную сілу, але не выкарыстоўвала яе, не давала ёй выйсця.

І гэта сіла сама шукала хоць якое-небудзь выйсце. Адсюль і Таццяніны беды.

ПРЫЗМА

Праз некалькі дзён сваіх даследванняў зноў сустрэлася з Наташай.

— Напэўна, ты зрабіла высновы? — запытала яна.

— Так. Тое, што мы называем дрэнным, няправільным, непрымальным і наогул недапушчальным, — «злая прызма», праз якую мы можам часам бачыць нешта нават больш велічнае, чым тое, з чым у нас спалучана дабро. Трэба толькі не баяцца бачыць.

— Будзеш даследаваць далей?

— Так. Мне здаецца, што чым больш я гляджу на свет, тым больш ён мне адкрываецца. Я бачу яго цэльным і вялікім.

Наташа паглядзела на мяне і ўсміхнулася:

— Што ж, самы час убачыць такой і сябе…